Csete Örs

NÖVEKEDÉS, BIZTONSÁG, EGYSÉG

*A külhoni magyar oktatás fejlesztésének stratégiája**

Túl a rendszerváltás 20. évfordulóján a határon túl élő magyarság ügyei kapcsán invenciótlan és zavarodott Magyarország magatartása. Az elmúlt évek történései bebizonyították, hogy a szomszédos államok jelenleg nem állnak készen a közöttünk lévő bajokra balzsamot kínáló „varratmentes Európa" üzenetére.[1] Hiába nemes a szándék, ha az Kárpát-medencei szomszédjainkból teljesen másfajta viselkedést vált ki. A tanulságot történelmünk folyamán újra és újra le kell vonnunk, miszerint magyar politika nem épülhet más nemzetek, nemzeti közösségek korrektségében való bizakodásra. De a magyarság vonatkozásában a pusztító baj nem is ez az erőtlenség, hanem ennek a következménye: *a magyarsághoz való tartozás eróziója*.

2000-ben Temesváron a magyarországi nemzetpolitikai elképzelésekről tartottam előadást. A szünetben odalépett hozzám egy diáklány, és kevéssé cizelláltan csak ennyit kérdezett: – Maguk Magyarországon tehát azért dolgoznak, hogy *menő legyen magyarnak lenni* a Kárpát-medencében? – Tanulmányom mozgatórugója ez a mondat. Mert abból a mélységből, amelybe többféle értelemben a magyarság 2010 tavaszára eljutott, nos, innen megcélozni és elérni a „magyarként menőnek lenni" állapotot, hosszú vállalkozásnak tűnik, szinte reménytelen ügynek. Pontosan ezért kell nekilátni.

1. Vázlat a nemzetpolitika környezetéről

A konkrét tennivalók számbavétele előtt érdemes legalább egy-egy hangsúly elhelyezése céljából áttekinteni, milyen környezetben kell a nemzetpolitika egyes aktivitásainak eredményre jutnia.

1.1. Használatlanul (az EU és a Kárpát-medencén kívüli országok)

Az elmúlt néhány évben bebizonyosodott, hogy az Európai Unióban *kisebbségi kérdés*en, kisebbségi ügyön alapvetően mást értenek, mint mi magyarok. Az EU döntéshozói számára a kisebbségi kérdés egyrészt nehezen elválasztható az Európába jórészt bevándorolt, idegen kultúrájú népességtől, másrészt a szeparatizmus gondolatkörétől. Az eddi-

* A tanulmány teljes egészében hozzáférhető a www.magyariskola.hu honlapon (Oktatásfejlesztési stratégia 2010–2020), az itt olvasható verzió ennek rövidített változata.

[1] A 2006–2010 közötti, a határon túli magyarsággal kapcsolatos budapesti politika egyik emblematikus kifejezése.

giekhez hasonlóan a jövőben is jelentős erőfeszítést kíván Európa számára annak elmagyarázása és az arról való meggyőzése, hogy a Kárpát-medencei magyar kisebbséggel – mint őshonos nemzeti kisebbséggel – teljesen más a helyzet, a magyar kisebbség ügye alapvetően más szemléletet, más megközelítési módokat kíván.[2] Nyilvánvaló, hogy az ennek megértetéséhez és elfogadtatásához vezető út hosszú, amelynek még csak az elején járunk.

Az EU-s lehetőségek azonban nemzetpolitikai szempontból nem minden esetben azok, aminek első pillantásra látszanak. Például érdemes az oktatás területéről a *diákmobilitás*t mint deklarált EU-s alapelvet magyar–magyar szempontból alaposabban is szemügyre venni. Köztudott, hogy a versenyképesség növelése az EU egyik legfontosabb célja. Az átjárhatóság növelése, az ekvivalencia biztosítása és végsősoron a diákmobilitás ösztönzése mind olyan aktivitások, amelyek mögött az EU-s munkaerő mobilitásának serkentése, a munkaerő szabad áramlásának támogatása húzódik meg. Azonban a munkaerő mozgása jelenleg jószerével egyirányú, vagyis a közép-európai országok felől vándorol Nyugat-Európa országaiba. Ennek a mozgó munkaerőnek a képzési költsége a közép-európai térséget terheli, míg az általa létrehozott javak és adók értéke nyugaton jelentkezik. Kérdés tehát, hogy mennyiben érdeke az EU-s mobilitás átvétele és kritikátlan alkalmazása a Kárpát-medence magyarságának, amely még közel sem használja ki a mobilitási lehetőségeket.

Természetesen az EU-n kívül is léteznek cselekvési terepek, ahol a külhoni magyarság ügyét meg kell jeleníteni és képviselni kell. Véleményem szerint ezeken a területeken (is) aktivitást kell felmutatni, így érdemes átgondolni Magyarországnak egyfajta olyan szerepét, amellyel a nemzetközi porondon a világban élő *etnikai kisebbségek barátjaként* és esetenként támogatójaként pozícionálja önmagát. Ez a szerep nyilvánvalóan visszahatna, és bővítené a magyar nemzetpolitika mozgásterét is.

A Kárpát-medencén kívül milliós létszámban élnek sokadik generációs magyarok, akik rendkívül heterogének és tagoltak. Nagyobb részük már „kint" született, a magyarsághoz elsősorban származástudatuk kapcsolja őket, a magyar nyelvet közülük sokan alig beszélik/értik. Rajtuk kívül százezres létszámban vannak olyan külföldön megtelepedő magyarok, akik a közelmúltban, alapvetően egzisztenciális vagy karrierokokból hagyják/hagyták el Kárpát-medencei szülőföldjüket. Az elmúlt 20 évben a közbeszédben helytelenül *nyugati magyarok*nak nevezett csoport kapcsolati és szakmai potenciálja óriási, ennek ellenére a magyarországi politika mintha ódzkodna támaszkodni arra az intézményrendszerre és kapcsolathálóra, amely általuk elérhető és amellyel jócskán meghaladhatók lennének a nélkülük rendelkezésre álló lehetőségek. Mivel politikai érdekképviseletük értelemszerűen nincs, valószínűleg ezért ők a nemzetpolitika „mostohagyermekei", akik a legcsekélyebb beleszólást és a legkisebb pénzügyi forrást kapják Magyarországtól.

[2] A problémát jól érzékelteti: *Az összetartozás Európája – a FIDESZ – Magyar Polgári Szövetség konferenciája* (http://galkinga.hu/hu/cikk/172).

1.2. Harc az önálló anyanyelvi oktatásért (a szomszédos országok)

A szomszédos országok[3] a nemzeti fejlődés eltérő fázisaiban járnak, különféle intenzitással jelentkező *nacionalista valamint modernizáló politikák* keverésével. Többségük számára az EU-s tagság (vagy annak reménye) egyszerre a modernizáció hajtómotorja és a nacionalista politika hangtompítója. Ez utóbbi azonban nem mindig bizonyul annyira erősnek, hogy a magyarságnak olykor egyet-egyet oda ne sújtanának. A magyar kisebbséggel összefüggő kérdéscsokorból ahol csak felmerült bármiféle autonómia ügye, ott az kivétel nélkül mindenütt kivívta a többségi nemzet vezető politikusainak elutasítását.

A külhoni magyarság[4] oktatásának sajátos vetülete, hogy amíg a magyarországi diákok csak magyar és magyar intézmények között választhat, az erdélyi/felvidéki/délvidéki/kárpátaljai diák előtt a választás szempontrendszere nemcsak kényelmi és minőségi, hanem *etnikai kérdés is* valahogy így: ha a magyar tanítási nyelvű intézmény gyengébb/szűkösebb kínálatú, rosszabban felszerelt, nehezebben elérhető, mint a közelben található nem magyar tannyelvű intézmény, akkor nagy valószínűséggel ez utóbbit választja a jelentkezők többsége.

Ami a magyar nyelvű oktatásügy gyakorlati kérdéseit illeti, alapvetően jelenleg is *az önálló anyanyelvi oktatás lehetőségéért* folyik a küzdelem. Ezt jelzik az ukrajnai felsőoktatási felvételi nyelvvel kapcsolatos rendelkezések, a szlovák nyelvtörvény, ide kapcsolódik a romániai önálló magyar egyetemért folytatott küzdelem, a csángóoktatás körüli hercehurcák és a többi ügy. Illúzióink ne legyenek: mindezek olyan, alapvetően politikai ügyek, amelyek intenzitása alapvetően belpolitikai meghatározottságú, ebből következően az esetleges „rendezést" a későbbiekben is bármikor felválthatja az „újramelegítés". A magyar nyelvű tanintézmények, a magyar oktatás ügye nem véletlenül van állandóan napirenden a bilaterális megbeszéléseken. Fentieken túl látni kell azt is, hogy például a szórványban élő magyarok anyanyelven való oktatása a szomszédos államoknak kifejezetten nem érdekük, így nem is tesznek semmit azért, hogy az megvalósulhasson. A diákokat nemzetiségük miatt érő atrocitások, a magyar oktatási intézmények olykori elérhetetlensége és váltakozó minősége mind olyan tényezők, amelyek a magyar nyelven való tanulás ellenében hatnak, és hosszabb távon az oktatási rendszer magyar intézményeinek elsorvadását eredményezik.

Az oktatás teljesítménye tekintetében az ún. PISA-kérdőívek által mért kompetenciák összehasonlítása[5] nagy általánosságban azt rajzolja ki, hogy míg Magyarország és Szlovákia Európa középmezőnyében, addig a szomszédos országok közül Szerbia és Románia a „harmadik világgal" azonos szinten helyezkedik el. Ami a felsőoktatást illeti, jelenleg egyetlen magyarországi egyetem van éppen csak benne az európai TOP 200-ban,[6]

[3] Tanulmányom szempontjából alapvetően Szlovákia, Ukrajna, Románia és Szerbia érdekes, vagyis ahol számottevő magyarság él.

[4] Néhány mondatot felhasználtam a köztársasági elnök úr felkérésére 2010 márciusában megjelent oktatásfejlesztési tanulmány általam írott szövegrészéből.

[5] Lásd http://pisa2006.acer.edu.au/interactive.php.

[6] Lásd www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2008/regional-rankings/europe.

amelyben egyébként a szomszédos országokból egy intézmény sem található. A statisztikák évtizedek óta azt mutatják, hogy a szomszédos országok magyarságának számaránya a felsőoktatásban hagyományosan kisebb, mint a magyarságnak a teljes népességhez viszonyított aránya.

Az egykori szovjet blokk országainak oktatási intézményrendszere általában nyitott a nyugatról keletre importált direktívák, eszmék, know-how-k előtt, háttérbe szorítva a helyi sajátosságok, a régió történeti/kulturális stb. adottságainak érvényesülését. Az intézményrendszer szereplői közül a külhoniak Magyarországra *is,* míg a magyarországiak szinte csak nyugatra figyelnek és tartanak, azaz a magyar intézményrendszer szereplőinek figyelmi és mozgásexportja *keletről nyugatra* irányul.[7]

1.3. Nemzetpolitika takaréklángon (Magyarország)

Nemcsak a magyarországiak, hanem az egész magyarság számára vízválasztó a *2004. decemberi kettős állampolgárságról szóló népszavazás* a kisebbségi kérdésről szóló gondolkodásban és diskurzusban. A közel azonos nagyságrendű igeneken és a nemeken túl a népszavazással az mutatkozott meg, hogy a magyar kisebbség ügye a magyarországiak nagy többsége számára közömbös, a távolmaradást indukáló, nem mozgósító erejű ügy.

Nem csoda, hogy a nemzetpolitika ügye ma Magyarországon nem nemzeti, hanem ágazati politika, amelynek tevékenysége *takaréklángon* van, és leginkább a már korábban megkezdett programok menedzselésére korlátozódik. Forrásai évek óta stagnálnak, és paradox módon az általa preferált és reklámozott EU-s területi együttműködési források felett semmilyen diszpozíciót nem gyakorol. Az elmúlt évek tanulsága, hogy az EU-s források magas szintű stratégia híján, célra tartó és elkötelezett nemzeti érdekérvényesítés hiányában itt sem váltak csodaszerré: jelenleg csak rendkívül szűk mezsgyén alkalmasak[8] kétoldalú, magyar–magyar oktatási projektek kivitelezésére.

Az EU oktatási direktíváiból az elmúlt évtizedben a magyarországi oktatásirányítás igyekezett átvenni és a gyakorlatba átültetni sok mindent. Azonban ebben a folyamatban nemigen fejeződött ki[9] az az egyedülálló magyar helyzet, miszerint az EU-tagállam Ma-

[7] Az Apáczai Közalapítvány szakiskolai diákmobilitási programjának előkészítése során derült ki, hogy az intézményvezetők többsége még soha nem járt a szomszédos, magyarok lakta országokban szakmai úton, ott nincsenek szakmai kapcsolatai, az ottani magyar oktatásról ismeretei. Elvárható-e akkor egy ilyen igazgatótól, hogy diákjait irányítsa-motiválja a külhoni magyar szakiskolában megvalósuló gyakorlati részképzésre?

[8] A pályázatok utófinanszírozásos rendszerűek (azaz jelentős szabad pénzeszközre van szüksége a pályázónak), és nem kifejezetten a magyar–magyar projekteket preferálják. Az egész EU-s támogatási rendszer úgy épül fel, hogy azon a külhoni oktatásügyet a vállán cipelő, de nem professzionális pályázó civil vagy egyházi szervezet sem pályázóként, sem projektkivitelezőként részt venni nem képes.

[9] A jelenlegi időszak (2007–2013) magyarországi fejlesztéseit meghatározó 188 oldalas dokumentum, az Új Magyarország Fejlesztési Terv *összes* külhoni magyar vonatkozása a következő: „A Magyarország határain átnyúló fejlesztések révén elő kívánjuk segíteni a szomszédos országokban élő magyar közösségek európai keretek közötti felzárkózását és modernizációját. A térség modernizációs pályára állítását támogató – a szomszédos országokkal egyeztetett fejlesztéspolitika keretében közös térség-, infrastruktúra- és intéz-

gyarország nyelvével megegyező nyelvű oktatás állami intézményrendszerei valamennyi környező EU-s országban is jelen vannak és részei az adott ország oktatási rendszerének. Jómagam ezt egy olyan egyedülálló *lehetőség*nek tekintem (például a szak- és felnőttképzésben, a felsőoktatásban), amelyet eddig közelítőleg sem sikerült kihasználni.

A magyarországi politikát kettősség uralja. Egyrészt arra törekszik, hogy a nemzetek feletti EU szabályainak megfeleljen és azokat a gyakorlatba átültesse, másrészt ugyanez a politika több országba forrásokat importál, magyar intézmények kiépítésében és működtetésében közreműködik, oktatási-nevelési támogatást nyújt a magyar iskolába iratkozóknak.

A Kárpát-medence magyar nemzetiségű oktatási szereplői számára – régiónként illetve szereplőkként eltérő mértékben – alapvető viszonyítási pont az, hogy mi történik az oktatásban Magyarországon. És talán nem ennyire általánosan és átfogóan, de időszakosan a magyarországi oktatásirányítók felől is megfogalmazódik a kérdés: mi történik a magyar nyelvű oktatásban a határon túl? Ez utóbbi feltétlenül eredmény még akkor is, ha a konkrét cselekvések gyakran elmaradnak a várakozástól.

2. *Célkitűzés*

Minden hetedik magyar diák nem magyarországi tanintézményben tanul. „Menő legyen magyarnak lenni" – sokan kívánhatják közülük, s e mondat gyakorlatba ültetésének számos aspektusa van. Azonban nem lehetséges ágazati vagy szakpolitikát tervezni anélkül, hogy a végső célt ne látnánk vagy legalábbis ne képzelnénk magunk elé. Melyek tehát azok a jelentősebb problémák, amelyekre a nemzetpolitika cselekvései felépülhetnek és milyen célokat kell beteljesíteniük e cselekvéseknek? A jelen és a közeljövő tennivalóit meghatározza a magyar népesség fogyása, a biztonság hiánya a külhoni[10] relációkban, valamint a nemzet széttagoltsága. Ezek azok a legsúlyosabb alapadottságok,[11] melyek egyúttal kijelölik azokat a célokat, amelyekre az eljövendő magyar nemzetpolitikát – és közel sem csak az oktatás területén – fel kell építenünk.

ményfejlesztési, valamint gazdaságélénkítő – programok megvalósítását tűzzük ki célul." Elsősorban nem a terjedelemmel van gond (bár az is jelképez valamit). A probléma inkább az, hogy kifejezetten a magyar nyelvű oktatás területén – hiszen a szöveg alapján ez nincs kizárva – nemigen van olyan jelentősebb program, amely a határ túlsó oldalán valósult volna meg, EU-s forrásból.

[10] Többen vannak, akik az általánosan elterjedt „határon túli" kifejezést sérelmesnek érzik, talán azért, mert a kifejezés egy akaratlan pozíciót jelöl és a Közép-Európában enyhén negatív jelentéstartalmú „határ" szóhoz kapcsolódik. Magam is árnyaltabbnak érezném helyette (talán jobb híján) a „külhoni" szó meggyökerezését a politikai és közbeszédben, különösen ha minduntalan „határok lebontásáról és átjárhatóságáról" szól a nemzetpolitika kommunikációja. Hát akkor bontsuk le kifejezéseinkben is a határokat!

[11] Könyvtárnyi irodalma van országunk/nemzetünk bajainak, mondhatni azt is, hogy minél mélyebbre csúszik az ország, annál inkább reneszánsza van a „probléma-tanulmányoknak". Tanulmányomban rendkívüli módon redukáltam a legelemibb, nemzetpolitikai szempontból is megragadható és értelmezhető bajokat. Így alakult ki a *fogyatkozás – biztonság hiánya – széttagoltság* hármassága.

2.1. Fogyás helyett növekedés

Nyilvánvaló, hogy egy nemzet erejét többek között azon mérik, hányan vannak, akik tagjainak vallják magukat. A népességfogyás elsődleges okai (az alacsony szülési hajlandóság, a gyenge egészségügyi ellátórendszer és társai) mellett, az elmúlt években megtapasztalt munkaerő vándorlással folyamatosan apad mindazon országok lakossága, amelyek nem tudnak eléggé vonzó helyszínt, úgy is mondhatnám, hogy *élhető szülőföld*et[12] biztosítani polgáraiknak. Nemzetpolitikai olvasatban a Kárpát-medencei magyar népesség Kárpát-medencén kívüli országokba történő migrációja kifejezetten káros, a magyarság egésze számára hátrányos jelenség. A magyarság fogyatkozásának további módja az asszimiláció, amely mind a nyugati magyarság körében, mind a szomszédos országok magyarsága tekintetében az egyik legjelentősebb probléma. A népességfogyás nemzetpolitikai vetületei számosak, elég csak utalni arra, hogy az elmúlt 20 évben Magyarország csökkenő lélekszámát statisztikai értelemben százezres mértékben kozmetikázták a szomszédos államokból betelepült magyarok.

A népességfogyás oktatásüggyel való összefüggése elsősorban azokon a területeken nyilvánvaló, ahol a magyarság kisebbségben (diaszpórában) él. Évről évre magyar származású gyermekek ezrei kezdik meg nem anyanyelvükön az óvodát, iskolát, csak azért, mert fizikailag nem elérhető számukra a magyar nyelvű oktatás intézményrendszere. Később aztán az oktatás magasabb fokán sem magyarul folytatják, nem magyarul beszélgetnek, barátkoznak, és nem magyarul lesznek szerelmesek. Nagyon sok szórványban élő, a magyarságában elszigetelt, és pozitív, új impulzusokkal megerősített magyarságképpel nem rendelkező fiatalnak az asszimiláció a sorsa: egyfajta kitörés a vesztes-létből.

A magyarországi lakosságszám növelése számos, nem e tanulmány tárgykörébe tartozó szakpolitika összhangját feltételezi. Azonban az is kiemelkedő érdekünk, hogy a világ magyarsága ne fogyjon tovább,[13] sőt növekedjen azoknak a tábora, akik magyarnak vallják magukat. Miképpen nagyon fontos az is, hogy a magyarsághoz pozitívan viszonyuló nem magyar emberek száma is gyarapodjék. A célkitűzés tehát úgy fogalmazható meg, hogy Magyarországnak kötelessége segítenie azt, aki bárhol a világon magyar szeretne lenni, vagy akinél esély mutatkozik arra, hogy a magyar identitást válassza. És mindenkit támogatnia kell, aki érdeklődik a magyarság iránt. Célunk nem pusztán a – véleményem szerint defenzív és ráadásul a tények szerint sem túl sikeres – identitásőrzés, ha-

[12] Abban a világban, amely az emberek, eszmék és javak szabad mozgásáról szól – és mellesleg ahová korábban mi is vágytunk és ahová ma tartozunk –, finoman fogalmazva is anakronizmus a „szülőföldön maradást" megjelölni nemzetpolitikai célként. A szülőföldjén nem azért marad valaki, mert az egy magasztos dolog. Akkor marad ott, ha nincs más választása, vagy akkor marad ott, ha úgy érzi, akadálytalanul kiteljesítheti érzelmi és karriercéljait, megélheti magyarságát azaz ha a szülőföldje élhető. A jövendő nemzetpolitikai célja – egyúttal szóhasználata – álláspontom szerint az „élhető szülőföld" megteremtésére kell irányuljon. A korábbival ellentétben ezzel a kifejezéssel nem egy statikus magatartásmódot preferálunk a külhoni magyarok kapcsán, hanem az életminőség emelését tűzzük ki célul, ami a mai korhoz és az emberek igényeihez sokkal közelebb áll.

[13] E keretek között tehát nem szakpolitikák valóra váltására, így például a születések számának emelésére stb. gondolok, hanem olyan cselekvésekre, melyek által célzottan csökkenthető az az embervesztesége, amely a magyarságot évről évre éri.

nem kifejezett *részvétel az identitásküzdelemben,* valamint egyfajta kiterjedés a világnak a magyarság irányába nyitott és érdeklődő polgárai felé. A visszahúzódás és előzékenység kudarcos évei után szükséges újrapozícionálni magunkat, és elmozdulni *az expanzió, a befolyásszerzés politikája* irányába. A növekedő nemzet a legalapvetőbb és mindenre kiterjedő, úgynevezett horizontális célkitűzés egy olyan korszakban, amelyben felbomlanak a korábbi etnikai keretek, a népességmozgásra Magyarország befolyása elhanyagolható mértékű, az emberek vándorlása a hétköznapok döntésévé válik. Középtávon ennek az általános népmozgásnak az irányai és következményei jórészt beláthatatlanok, azonban az bizonyos, hogy erre a kihívásra válaszokat kell adnunk. És egyfajta válasz az is, ha a jövőben a magyarságot sikerül vonzó alternatívaként megjeleníteni.

2.2. Biztonsághiány helyett biztonság

Közhelyszámba megy, hogy nincsenek közösségek, a család intézménye megrendült, a piacgazdaságban a munkahelye mindenkinek könnyen bizonytalanná válik, a közbiztonság siralmas, egyszóval nem vagyunk biztonságban. Nemzetpolitikai szempontból mindennek az ad jelentőséget, hogy ahol magyar emberek kisebbségi etnikumként élnek – és ez mintegy 3 millió magyart érint a világon –, ott a magyar közösség/környezet hiánya igen gyakran az *etnikai biztonság*[14] dimenzióit is felveti. Mindez azzal a kérdéssel írható le a legfrappánsabban, hogy: biztonságos-e ma magyarnak lenni? Sőt ebből következőleg: érdemes-e ma magyarnak lenni? Egy nép önbecsüléséhez – és részben ahhoz is, hogy mások mennyire becsülik meg őt – jelentős mértékben járul hozzá az, hogyan bánik honfitársaival, ha azok bajba kerülnek. A külhoni magyar vagy a külföldre látogató magyarországi ma abban biztos lehet, hogy ha magyarsága miatt bántódás éri, Magyarország nem fog rajta segíteni.

Az élhető szülőföld nem csupán attól élhető, hogy ott, azon a helyen adottak az anyagi lehetőségei a boldogulásnak, hanem attól is, hogy a szülőföld *magyar intézményei* – amelyek létükkel éppen a fent említett etnikai biztonságot erősítenék – jól működnek és bárki számára hozzáférhetők. Ez azonban sajnálatos módon távolról sincs így. Kisebb részben a magyarországi kormányzatok támogatásából, nagyobb részt saját erőből, adottságból létezik egy magyar intézményrendszer a szomszédos országokban, amelynek működése – hullámhegyekkel bár, de – ma is bizonytalan. Természetesen a világ más pontjain is vannak a magyarságnak olyan alapintézményei, amelyek működtetése nehézségekkel küzd. E külhoni intézményeknek a prosperitása senki másnak nem érdeke, kizárólag a magyar nemzetpolitikának. A vonatkozó célkitűzés tehát úgy foglalható össze, hogy Magyarországnak kötelessége a világon mindenütt fellépni valamennyi magyar biz-

[14] Azaz amikor biztonságban vagyok abban a tekintetben is, mint egy adott etnikum tagja. Jómagam az etnikai biztonság vonatkozásában normálisnak azt tartottam volna, ha az ún. *magyarverések* kapcsán Magyarország a diplomácia eszköztára mellett – bizonyára „kevéssé PC", de – többféle, pénzzel elérhető eszközt mozgósított volna. Mint például a legjobb belgrádi ügyvédet a sértettnek, tízezer eurónyi jutalom felajánlását a nyomravezetőnek, meg tolerancia-kampányt a szerbiai sajtóban, és így tovább. Némi cinizmussal azt mondhatnám, olykor azt kell a nemzetpolitikában is használni, ami működik és hozza az eredményt.

tonsága érdekében. És részt kell vállalnia a magyar oktatás és kultúra külhoni intézményeinek biztonságos működtetésében. A biztonság nem deklarációkon, hanem cselekvéseken múlik. Azt kell tetteinknek és cselekedeteinknek sugároznia minden magyar számára, hogy *nincsen egyedül, Magyarország vele van* és számon tartja. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, mekkora jelentősége lehet a külhoni magyarság számára ennek az üzenetnek a 2004. évi decemberi népszavazás után. Ha a magyarság etnikai biztonságban van, azzal egy alapvető feltételét teremtettük meg az élhető szülőföldnek. A tanulmány három célkitűzése közül a biztonság az, amely a legkönnyebben beteljesíthető és valóra váltható.

2.3. Széttagoltság helyett egység

A magyarság széttagoltsága jórészt történelmi adottság. Széttagoltak vagyunk vallási tekintetben, legendásan mélyek a politikai lövészárkaink, megosztott a magyar társadalom a birtokolt anyagi és információs javak függvényében. Sokakat az elmúlt évek magyarországi eseményei döbbentettek rá, hogy származási alapon is igencsak tagoltak vagyunk. Legendásan széthúzó nemzetnek tartjuk magunkat, és vállaljuk is büszkén, holott tudjuk, hogy szétforgácsoltan erőtlenebbek, hatékonytalanabbak vagyunk.

Nemzetpolitikai nézőpontból *földrajzi széttagoltságunk* következményei számosak, így például a magyarság jelentékeny része – mert nincs más lehetősége – nem magyar nyelvű iskolában szerzi meg a világról szóló ismeretei egy részét, illetve egymástól igen-igen eltérő oktatási rendszerek résztvevője. A magyar–magyar kapcsolatok körében van jelentősége annak a széttagoltságnak is, amely a magyarországiaknak a külhoni magyarokkal kapcsolatos *ismerethiány*ából eredeztethető. Arra gondolok, hogy a magyarországiak zömének bár felszínes tudása talán van arról, hogy magyarok „külföldön" is élnek, de hogy hogyan kerültek oda, miért élnek ott, és hogyan élnek, erről ismerete és ami még fontosabb: saját tapasztalása nincsen. Ez a fajta széttagoltság magatartásbeli kérdés is, hiszen ha Magyarországon ennek megfelelően alakítjuk ki intézményeinket és szabályainkat, valamint ha beszédünkben és gondolkodásunkban minduntalan falakat emelünk („mi és ők"), akkor ennek a széttagoltságnak adunk teret s aszerint viselkedünk. De hogyan is várhatnánk „egységet" olyanoktól, akik azzal sincsenek tisztában, hogy „szétszóratás" van?

A széttagoltság teljességgel elviselhetetlen, mert nem az egység, hanem a sokaság irányába hat. A virtualitások és a szabad mozgások korában azonban széttagoltságaink földrajzi részét legalábbis oldani lehet, nem beszélve arról, hogy ehhez a nemzetközi konjunktúra is kedvező körülményeket teremt. Még lényegesebb, hogy a jelenlegi Magyarországon élők önmagukkal azonos módon tekintsenek mindazokra a magyarokra, akik külhonban élnek. De nemcsak Magyarországon, hanem a szomszédos országokban is meg kell változtatni a határ túlsó oldalán élő magyarokhoz való viszonyulást, mert az egyik oldalon közöny, a másik oldalon megbántottság uralkodik. A széttagoltság ellenében ható célkitűzés tehát úgy fogalmazható meg, hogy Magyarországnak feladata *a külhoni és a magyarországi magyarság egységének megteremtése*. Egységes nemzet hiányában esélytelenek vagyunk a globális versenyhelyzetben. Egység azonban csak a korábban megállapított cé-

lokkal (növekedés és biztonság) együtt létezhet, és e három cél szinergiája idézheti elő a – már emlegetett – valódi fordulatot a nemzetpolitikában.

3. Tennivalók a problémák tükrében

Az oktatás fejlesztése csak távlati célokra figyelemmel tervezhető. E tanulmány keretei között[15] az oktatás stratégiájának tervezésekor *kiindulási pontnak azt tekintem, amin változtatni kell.* A magyarság lélekszámának fogyatkozását, az etnikai jellegű intézményi és személyi biztonság hiányát, és a széttagoltságot. Mindezek magukban hordozzák a célt is: a létszámban gyarapodást, a biztonságra találást, a széttagoltságból összefogódzást.

Nyolc európai országban működnek kisebb-nagyobb kiépítettséggel a magyar nyelvű állami oktatás intézményei. Közülük az Európai Unió tagállama Szlovénia, Ausztria, Szlovákia, Románia és Magyarország. A másik három országból vélhetően tíz-tizenöt éven belül tag lesz Szerbia és Horvátország, míg Ukrajna reményei a legtávolibbak. A korábban említett öt EU-tagállamban él *és tanul* a Kárpát-medencei magyar népesség 96,3 százaléka. A Kárpát-medence teljes magyar népességéből összesen 2,4 millió az óvodás valamint az alap- közép- és felsőfokú képzésben tanuló diák, közülük mintegy 300 ezren tanulnak nem magyarországi tanintézményekben.

Álláspontom szerint a jövendő külhoni magyar oktatás fejlesztése az alábbi stratégiai célok elérésére kell törekedjen: növekvő lélekszám- valamint személyi és intézményi biztonság, illetve egyetlen magyar oktatási térben való gondolkodás.

3.1. Növekvő lélekszám

A növekedés nemzetpolitikai célfeladata a bekapcsolás – olykor visszakapcsolás – a magyar nyelvű oktatáson keresztül a nemzetbe, valamint a magyarságot nem ismerő, nem magyar származású emberek illetve a magyarság „peremén" lévő személyek számára „magyarságélményt" adni. A megvalósítandó legfontosabb feladat a *magyarmentés,* vagyis a diaszpórában élők magyar identitását támogatni, erősíteni, annak kialakulásához impulzusokat adni, míg a szórványmagyarság fiataljait a szórványban összegyűjteni és a nyelvi tömb tanintézményei felé orientálni. A stratégiai cél, hogy növekedjen a magyarság és a hozzá pozitívan viszonyulók lélekszáma. Ezt az alábbi három programcéllal látom megvalósíthatónak.

[15] Nem kívánok monografikus látleletet adni sem a külhoni magyar oktatás részleteiről, sem a kapcsolódó magyarországi támogatásokról, hiszen ezt különböző fórumokon másokkal együtt jómagam is már többször megtettem. Mondandómat nem az oktatás klasszikus felosztása szerint (közoktatás, felsőoktatás stb.), és nem területi alapon (erdélyi, felvidéki oktatásügy stb.) szerkesztem meg, hanem a *növekedés – biztonság – egység* fogalmak által meghatározott teendők alapján csoportosítom. A klasszikusabb elemzések kedvelőinek ajánlom a Sólyom László köztársasági elnök úr felkérésére írott tanulmányt (CSETE Örs – PAPP Z. Attila – SETÉNYI János: *Kárpát-medencei magyar oktatás az ezredfordulón*), amely a Köztársasági Elnöki Hivatal honlapján elérhető (www.keh.hu/htm21sz/pdf/Htm%20konyv.pdf).

3.1.1. Elérhető intézményrendszer

Szórványban valamennyi magyar gyerek számára fizikailag nem elérhető a magyar óvoda és iskola, ezért már az oktatás legalsó fokán sok szülő arra kényszerül, hogy nem magyar nyelvű intézményt válasszon. Legsürgetőbb feladat az óvodások bevonása az anyaországi támogatás rendszerébe.[16] Az általános iskolások esetében teljes egészében[17] támogatni kell az ingázás útiköltségét. Akik mégsem választják a magyar nyelvű intézményeket, azok számára alternatív magyar oktatást (vasárnapi iskolákat) kell biztosítani.

Nincs elég magyar kollégiumi férőhely a középiskolásoknak a szórványközpontokban, illetve azok egy része zsúfolt, nem vonzó. Kevés a kollégiumi férőhely, alig léteznek szakkollégiumok a külhoni (nem magyar tannyelvű) felsőoktatás hagyományos központjaiban. Tovább kell fejleszteni a szórványközpontok kollégiumi ellátottságát, szakkollégiumi hálózatot[18] kell létrehozni a szomszédos országok egyetemi városaiban.

3.1.2. Szórványmentés, a lemaradók bekapcsolása

A szórványban gyakran az óvoda, az iskola az egyetlen színtere a magyar nyelv használatának, a kultúra elsajátításának. A gyerek az intézményből hazatérve idegen nyelvű, kevert nyelvű környezetben találja magát. Elengedhetetlen a napközis, bentlakásos oktatási formák, a szórványkollégiumok jelentős erősítése.

A szomszédos országokban a nem magyar tanintézményekben tanuló magyar nemzetiségű diákok teljesen kiesnek a magyarországi támogatások rendszeréből. Nem mondhatunk le egyetlen magyarról sem, ezért olyan programot kell indítani számukra, amely „kapcsolatban tartja" őket a magyarsággal, például vasárnapi iskolák hálózatával, nyári anyanyelvi táborokkal. Hasonlóképpen a külhoni magyar nyelvű cigányság néhány elszánt emberen kívül nem kell senkinek, holott elsősorban szórványvidéken, számos helyen ők „tartják fent" a magyar nyelvű oktatást. Célprogramot kell indítani a szomszédos országok magyar nyelvű cigányfiatalságának felzárkóztatására, a sikeres magyarországi romaprogramok adaptálására.

Általában igaz, hogy a Kárpát-medencén kívül számos helyen nem megoldott a diaszpórában élő gyermekek magyar nyelvre, kultúrára való folyamatos és szakszerű oktatása. Támogatni kell szakképzett óvodapedagógusok, tanítók részvételét a sokadik gene-

[16] A kedvezménytörvény oktatás-nevelési támogatását jelenleg a magyar iskolába iratkozó diákok kaphatják fejkvótaszerűen, ez az összeg a külhoni magyar oktatásügyre fordított összes magyarországi állami forrás kb. 60-70 százalékát elviszi. A támogatás feltételrendszere jelentős átdolgozásra szorul: ennek kapcsán arra kell törekedni, hogy (a tömbben élőkkel szemben) elsősorban azokat a diákokat támogassa súlyozottan, akiknek többletterheik vannak pusztán csak azért, mert a szórványban élve a lakhelyüktől távolabb elérhető, gyengébben felszerelt stb. magyar intézménybe járnak. A támogatás mértékét (esetleg a jogosultságot is) differenciálni kell a támogatott helyzete (tömbben vagy szórványban él), életkora (kisiskolás, középiskolás) és más szempontok alapján. Megfontolandó olyan átalakítás, amely a közvetlen pénztámogatásról a közvetett támogatási formákra (bérlettámogatás, iskolai étkezés támogatása stb.) teszi a hangsúlyt.

[17] Résztámogatást, töredékpénzeket adni semmilyen támogatáspolitika keretében nincs értelme.

[18] Az egyetemi városokban (például Újvidéken, Ungváron, Nyitrán és másutt) található kollégiumoknak az a jelentősége, hogy a vidékről városba érkező, ott zömmel nem magyar nyelvű képzésen továbbtanuló fiatal ezekben a magyar kollégiumokban kerülhet magyar környezetbe, élheti meg magyarságát, találkozhat könnyen hasonló helyzetű társaival. Ugyanakkor nincs magyar egyetemi kollégium Pozsonyban, Temesváron, Brassóban, hogy csak néhány helyszínt említsek.

rációs, magyarul nem tudó gyermekek nyelvoktatásában, és elő kell segíteni a nyelvoktatás alternatív módjait, az internetes képzést, a laikusok által is használható nyelvoktató csomagok elterjesztését.

3.1.3. Nyelvi és kulturális expanzió

A nem magyar származású, Közép-Európa iránt érdeklődő fiatalok közül kevesen ismerik a magyar kultúrát és nyelvet. Mondhatnám úgy is, hogy nagy a „tartalék" ezen a téren. Nehezen választható el a nyelvoktatás a kultúra átadásától, az oktatási tevékenység a kulturális aktivitástól. Nyilvánvaló, hogy a kulturális expanziónak oktatási expanziót is kellene jelentenie. A jövő egyik feladata a kulturális és oktatási expanzió összeépítése, a szinergia kihasználása. Fontos cél, hogy a magyarságról tudó, minket minél jobban megismerő emberek száma a világon növekedjen. Elsősorban az egyetemi városokban érdemes kiterjeszteni a magyar nyelv és kultúra oktatását, emellett emelni kell a külföldön tevékeny magyar lektorok valamint a magyar intézetek[19] számát. Kiemelten kell kezelni a fordítói programokat.

A szomszédos országok nem magyar népességének általában nincs lehetősége első kézből, anyanyelvén tájékozódnia Magyarországról, a legfontosabb történésekről, politikákról, oktatási lehetőségekről, kisebbségi ügyekről. Törekvéseinket nem értik, azokról csak másodlagos hírforrásokból tájékozódhatnak. Különösen fontos lenne azoknak a tízezreknek a szimpátiáját megnyerni, akik számon tartják magukról, hogy magyar felmenővel is rendelkeznek, de kevés a magyar kötődésük, közvetlen információjuk, pozitív élményük alig van. Programot kell indítani Magyarország megismertetésére a szomszédos országokban élő nem magyarok számára. Táborozási, kirándulási programokat, felsőoktatási ösztöndíjakat kell létesíteni. Kulturális és szakmai jellegű honlapokat kell létrehozni és működtetni a szomszédos országok nyelvén Magyarországról, a magyar kultúráról.

3.2. Személyi és intézményi biztonság

A biztonság nemzetpolitikai célfeladata keretében *Magyarország* tekintélyének és *megbízhatóságának visszaállításá*ra kell törekedni a külhoni magyarság, valamint a szomszédos országok kormányzatai előtt. A stratégiai cél, hogy biztonságban érezzék magukat a magyarság külhoni tagjai és intézményrendszere. Ezt az alábbi három programcéllal látom megvalósíthatónak.

3.2.1. Etnikai biztonság

A szomszédos országokban élő magyar fiatalok esetenként hungarofób indíttatású megjegyzésnek, jogsértő cselekedetnek, fizikai bántalmazásnak vannak kitéve, elsősorban a

[19] Szorosan vett tárgyamtól eltér – és egy külön tanulmányban foglalkozom vele –, ezért itt csak röviden említem, hogy a külhoni magyar házakat (amelyek a kultúraátadás mellett éppúgy lehetnének a nyelvátadás színhelyei is) és a külföldi magyar intézeteteket egy rendszerbe kell illeszteni mind a finanszírozás, mind a szakmai irányítás tekintetében. Meg kell vizsgálni mindebben a „nyugati magyarság" személyi és intézményi részvételének lehetőségeit is, és lehetőség szerint be kell vonni őket.

velük együtt élő nép fiataljai irányából. Összetett elemekből álló programot kell indítani a magyarellenes megnyilvánulások regisztrálására, megelőzésére illetve az attól való elriasztásra. A jövőben Magyarországnak precedens jellegű és mértékű erőforrást kell egy-egy külhoni magyarellenes ügyre összpontosítania, hogy ezzel elejét vegye a további jogsértéseknek, és világosan jelezze a cenzust mind a külhoni – és magyarországi – magyarság, mind a nem magyar népesség irányába. Cselekvési és kommunikációs tervvel, hatékony jogvédő hálózat kiépítésével, és jelentős forrással kell rendelkezni a jelenség kiszűrésére, kezelésére és a normasértők büntetésének kiharcolására.

A magyar nyelv használata a szomszédos országokban bizonyos esetekben kockázatos, ezért szórványhelyzetben, nyilvános helyeken nyelvünk visszaszorulóban van. Ezzel is összefügg, hogy a szülők gyakran a nem magyar nyelvű oktatás intézményeibe íratják be magyar gyermeküket, hogy „érvényesüljön". Kampányt kell indítani a magyar nyelvűség, a magyar nyelvhasználat mellett. Bátor és aktív nyelvhasználatra kell ösztönözni a fiatalokat, erősíteni, fokozottan támogatni és állandóan napirenden kell tartani a magyar nyelvű feliratokért és a korlátozásmentes magyar nyelvhasználatért folytatott lokális küzdelmeket az oktatás és a közélet különféle színterein.

3.2.2. A működés kiszámíthatósága

A szórványoktatás intézményei (óvodák, napközik, kollégiumok stb.) versenyképes működtetése és létszámnövelő fejlesztése forráshiányos. A magyar nyelvű oktatás szakmai háttérintézményei (pedagógusszövetségek, kutatóhelyek, könyvtárak) folyamatos működésének finanszírozása megoldatlan. A szórványban lévő, magán vagy egyházi fenntartású intézmények biztonságos működtetéséhez és fejlesztéséhez a hasonló szerepű magyarországi intézményekkel azonos módon, éveken át stabil és tervezhető módon kell hozzájárulni, vagyis a normatív jellegű finanszírozást ki kell terjeszteni a külhonban kifejezetten magyarmentő tevékenységet folytató oktatási intézményekre is.

A magyar nyelvű magán felsőoktatási intézmények működésének, fejlesztésének finanszírozása, olykor léte bizonytalan, kiszolgáltatott, kiszámíthatatlan. A külhoni felsőoktatási intézmények működtetését a magyarországi felsőoktatási intézményekkel azonos alapra kell helyezni.

A Kárpát-medencén kívüli magyar házak, cserkészotthonok, magyar klubok, magyar könyvtárak működtetése egyre nehezebb, az ingatlanok egy része kihasználatlan, mert úgy nem kerül fenntartási költségekbe. Számba kell venni a Kárpát-medencén kívüli intézményi és humánerőforrásokat, ezt követően a fejlesztésre érdemes intézményeket a támogatandó körbe be kell vonni.

3.2.3. Minőségelvű fejlesztés

A magyar tanintézmény gyakran nem jó minőségű, nem versenyképes. Mivel az oktatási intézmények minőségét legalapvetőbben az ott tevékeny pedagógusok által végzett munka minősége határozza meg, a pedagógus életpálya elismerésére, presztízsének emelésére célprogramot kell indítani. A magyar tanintézmények olyan fejlesztését kell a jövőben folytatni, amely nem elsősorban a végeérhetetlen eszközfejlesztésre fókuszál,

hanem a tanintézményen keresztül elérhető szabadidős lehetőségek és többletszolgáltatások kiterjesztésére (napközi otthon, intézményközi mobilitás, nyári külhoni táborok, idegen nyelv minőségi oktatása, gyermekétkeztetés stb.).

A magyar tanintézmények felszereltségének hiányosságai visszavezethetők arra is, hogy csekély a pályázási eredményesség a nem magyarországi eredetű források irányában. Országosan kevés a minőségbiztosított tanintézmény, az innovatív, kezdeményező, sikerorientált vezető. Támogatni kell a közoktatás magyar tanintézményeit abban, hogy eséllyel vehessenek részt a belföldi forrásokért vívott helyi valamint nemzetközi pályázatokon, továbbá a minőségbiztosítás megszerzésében.

3.3. Egyetlen magyar oktatási tér

Az egység nemzetpolitikai célfeladata egyrészt a 2004. decemberi népszavazás „eredményének" semlegesítése a külhoni magyarság előtt, másrészt a magyarországiak számára a külhoni magyarság megismertetése, hozzájárulás az emberek közötti kapcsolatok kialakulásához. Az egyetlen magyar oktatási tér egészen pontosan *egy gondolkodásmód*ot, egy törekvést jelent: azt jelenti, hogy magyarországi[20] ügyeink tervezésekor, eldöntésekor és végrehajtásakor az oktatásban mindig jelen kell lennie egy plusz szempontnak, a külhonban élő hárommillió magyar érdekeinek. Ezt az oktatás területén az alábbi három programcéllal látom megvalósíthatónak.

3.3.1. Külhoni élmény minden diáknak

A magyarországi gyerekek, fiatalok többségének nincsen semmilyen személyes külhoni élménye, tapasztalása, kapcsolata, mert még nem járt a szomszédos országok magyarok lakta területein. Ezért a közoktatásban tanuló valamennyi fiatalt tanulmányai alatt legalább egyszer állami forrásból el kell vinni osztálykirándulásra a szomszédos országok magyarlakta területeire.[21] A magyarországi közoktatásban tanuló 1,2 millió diák néhány év alatti kiutaztatásával a nemzetpolitika egyik legnagyobb sikerét könyvelhetné el: a szülőkkel, nagyszülőkkel együtt milliók gondolkodását formálva értetné meg és fogadtatná el a külhoni magyarság szerepét. Mindenesetre az Apáczai Közalapítványban már megkezdtük HATÁRTALANUL! néven egy összetett projekt *pilot*jának kipróbálását, amelynek keretében 6000 középiskolás diák utazik 2010-ben tanulmányi kirándulásra a magyarlakta területekre.

Ehhez kapcsolódik, hogy jelenleg nem létezik hivatalos fórum a magyar közoktatás intézményeiben a külhoni magyarság történetének, személyiségeinek, jelenének bemutatására. És ami a legfőbb: nincsen a 3 milliónyi külhonban élő magyar történetét, kultúráját, neves személyeit bemutató kiállítóhely, kulturális és oktatóközpont Magyarországon. Sürgős feladat az osztálykirándulások mellett – és azokat kiegészítve – egy isko-

[20] És természetesen ez fordított (külhoni-magyarországi) irányban is igaz.

[21] A Magyariskola Program első változatában, 2005-ben már közreadtam ugyanezt a javaslatot (Regio 2006/1., 3–18).

lai oktatóprogram elindítása, és a Magyarság Házának létrehozása, amely egy 21. századi, interaktív formában megvalósuló bemutatóhely, kifejezetten fiataloknak tervezett kulturális és oktatási központ.

3.3.2. Kapcsolatépítés, hálózatépítés, átjárhatóság, mobilitás

A magyarországi iskolaigazgatóknak és oktatási döntéshozóknak kevés személyes szakmai kapcsolatuk van a szomszédos országok hasonló magyar nyelvű tanintézményeivel,[22] mivel kevés a szakmai jellegű utazás, találkozó lehetősége. Ennek köszönhető az is, hogy alacsony a magyar oktatási intézményeket összekötő, határokon átívelő kapcsolatok száma. Ugyanakkor a már létező intézményközi kapcsolatok jelentős részének nincs valóságos, a képzést is érintő szakmai eredménye, hozadéka, azok kimerülnek egy-egy kölcsönös kirándulásban, egymás meglátogatásában. Programot kell indítani az oktatási intézmények vezetői számára a másik ország magyar oktatásügyének megismerésére, az erre irányuló tanulmányutakra, támogatni kell a partnerkeresésre, a közös képzési projektek kidolgozására vonatkozó együttműködési terveket.

A külhoni és a magyarországi magyar oktatásügy szereplői, intézményei – különösen a közoktatásban – általában nem rendeződnek közös hálózatokba. Éppen ezért rendkívüli jelentősége lenne a már működő oktatási szereplők közös hálózattá szervezésének. Ez elsősorban nem azt jelenti, hogy külhoni intézmények tagok lehetnek egy-egy magyarországi súlypontú szakmai vagy civil szerveződésben, hanem azt, hogy minél több határon átnyúló közös, magyar–magyar projekt valósul meg, minél több intézménynek nyílik külhoni filiája, vagyis csupa olyan aktivitás történik, amely végsősoron a magyarországi és külhoni oktatási szereplők minél nagyobb számának minél szorosabb összenövekedését eredményezi. Serkenteni kell a mobilitási projekteket, vagyis elsősorban a szak- és felsőoktatásban a magyar–magyar részképzések, oktatói és diákmobilitási programok előtérbe helyezését.

3.3.3. Prioritás Magyarországon a külhoni magyar oktatásnak

A magyarországi oktatásirányítás és -finanszírozás különböző színterein a külhoni magyar oktatásügy képviselete nem elegendő, így információtól és lehetőségektől esik el a szakterület. Olyan ágazati struktúrákat kell kialakítani, amely biztosítja azt, hogy a külhoni magyarság oktatásügyének szempontja minden forrásnál és ágazati területen (és nem csak a szorosan vett oktatás területén) magas szintű képviselettel illetve felelőssel rendelkezzen.

[22] Az Apáczai Közalapítvány vonatkozó kutatása szerint csupán minden hetedik magyarországi szakközépiskolának van külhoni magyar tannyelvű szakközépiskolával kapcsolata, és az esetek többségében az is kimerül 2-3 évenkénti néhány napos cserelátogatásokban. Diákok áttanulására (például hogy a szakképzés gyakorlati fázisában a sepsiszentgyörgyi cukrászipari tanuló Budapesten, míg a budapesti faipari tanuló Gyergyószentmiklóson végezze szakmai gyakorlatát) alig akad példa.

4. A végrehajtás öt alapelve

Rögzíteni illik végezetül, milyen alapelvek, feltételek teljesülését látom kívánatosnak a tanulmányban jelzett célok megvalósításhoz.

Az első alapelv annak elismerése, hogy kizárólag *csak Magyarországnak van akkora anyagi és politikai erőforrása,* hogy a jelzett nemzetpolitikai célok hatékony megvalósítását előmozdítsa. A felsorolt problémák magyar problémák, ezért azok bármiféle megoldásában a szomszédos országok kormányai nem érdekeltek, és némi túlzással élve úgyis mindegy, hogy mit cselekszünk, azt támadni fogják.

A második alapelv, hogy *helyre kell állítani a magyar közigazgatásban a külhoni téma presztízsét,* ennek egyik lépése egyrészt a terület állandó, a lehető legmagasabb szintű (kormányzat előtti) képviselete, másrészt annak elérése, hogy a „külhoni szempont" hassa át és hálózza be a magyar közigazgatás teljes rendszerét, tagolódjon be abba, azaz minden állami intézménynél és forrásnál legyenek a külhoni témának megfelelő szinten akkreditált, elkötelezett és szakértő referatúrái, referensei.

A harmadik alapelv annak felismerése, hogy a nemzetpolitika külhoni vonatkozásait megvalósító *legfontosabb szakpolitika az oktatásügyi politika.* Éppen ezért ennek a területnek kell rendelkeznie a nemzetpolitikai célkitűzéseket valóra váltható eszköz- és forrásrendszer döntő részével. Az oktatási terület dominanciáját azért tartom mindenek előtt valónak, mert az oktatás a magyar identitás fenntartásának és fennmaradásának legalapvetőbb ágazata. A jelenleg rendelkezésre álló erőforrások szétaprózását és így valódi tartós eredményeket nélkülöző támogatási-fejlesztési rendszert újra kell definiálni, különös figyelemmel az oktatásügyi szakpolitika súlypontúságára. Ezen belül meggyőződésem, hogy a területre mozgósítható összes forrás 90 százalékát nagyobb, országos jelentőségű oktatási projektek megvalósítására kell mozgósítani.

A negyedik alapelv, hogy a pénzforrásokhoz kapcsolódó döntés-előkészítésben és a tényleges döntésekben a mára korlátlanul eluralkodott – és részben a koncepciótlanságot leplező – *szubszidiaritás elvét a jövőben a jelenleginél korlátozottabban kell alkalmazni.* Ezt az elvet a nemzetpolitikában leegyszerűsítve úgy értelmezik, hogy „a külhoni ügyekben döntsenek a külhoniak". Nem vitatva ennek számos politikai és ágazati igazságát, jelzem, hogy a magyarországi állami forrású támogatáspolitikában ennek az elvnek a mechanikus alkalmazása olyan kétes helyzeteket és visszásságokat eredményezett,[23] amelyeket éppen a

[23] Így a Szülőföld Alap oktatási pályázatai kapcsán a nyertesek személyére javaslatot tévő testület az „oktatási kollégium"; ebbe a budapesti minisztériumok képviselői mellett a külhoni magyar pártok delegáltak tagokat. Például az erdélyi pályázatokról szóló döntéseknél szinte kizárólagos befolyása az egyetlen erdélyi delegáltnak van, mivel a kollégium magyarországi köztisztviselő tagjainak – hasonlóan a felvidéki, délvidéki és kárpátaljai tagokhoz – sem helyzet-, sem mélységi terepismeretük nincs Erdélyben. Megszavazzák tehát az erdélyi kollégiumi tag előterjesztését – az pedig cserébe megszavazza a más országok képviselőinek előterjesztéseit. Gyakorlatilag egyszemélyi a döntés-előkészítő javaslattétel, amelyet a papíron „döntéshozó" politikai vezető nemigen szokott felülbírálni. Mivel a MEH illetékesei is érezték, hogy a rendszer rossz, a közelmúltban előírták a külhoni kollégiumi tagoknak, hogy előzetesen egyeztessék szélesebb (szakmai) körben a javaslataikat. Ez azonban továbbra sem kötelez senkit semmire. A szakmai felelősséget elmosó, Magyarországon számonkérhetetlen, gyakorlatilag egyszemélyi javaslatok aztán számos esetben a pénz –

külhoni – politikán kívüli – közvélemény ismer és nehezményez[24] a leginkább. Nem arról van szó, hogy a jövőben ne kellene megkérdezni az érintett külhoniakat, azonban kizárólagossá sem válhatnak az ő szempontjaik.[25] Igenis vannak olyan nemzeti jelentőségű ügyek, ahol nemcsak az erőközpont, hanem a tényleges döntés súlya és felelőssége is Magyarországon kell legyen. Alapelv, hogy regionális érdekek nem írhatják felül az egységes nemzetpolitikai szándékot.[26]

Az ötödik alapelv, hogy a növekedés–biztonság–egység nemzetpolitikai céloknak az oktatástól a gazdaságfejlesztésig a fejlesztés minden szegmensét át kell hatniuk, pontosabban *csak azok a projektek a jók és támogatandóak, amelyek a nemzetpolitikai célok megvalósulását szolgálják.* A korábbi gyakorlatoktól eltérően a források felhasználásának hatékonysága csak akkor növelhető, ha a forrásfelhasználásra előzetes, több évre irányokat kijelölő koncepció készül. Ez alatt az idő alatt azonban olyan struktúrákat kell megalkotni, olyan folyamatokat kell beindítani, amelyek a későbbiekben minden magyar kormányzat számára kötelező és irreverzibilis jellegűek, és amelyek biztosítják a megindított projektek folyamatosságát.

5. Vízió 2010–2020

Mindenekelőtt magunkkal kell megbékülnünk. Növekednünk kell, biztonságot kell adnunk azoknak, akik hozzánk tartoznak, és egyként kell tekintenünk egymásra. Ez az első lépés, amelyre egy évtized talán elegendő.

És ha már magunkkal jóban vagyunk, mert növekszünk, mert biztonságban érzik magukat a mieink, és mert tapasztaljuk mindnyájan, hogy összetartozunk, akkor jöhet a második lépés. Akkor lesz valódi esély arra, hogy megbéküljünk a történelemmel és szomszédjainkkal.

---

konfliktust kerülő – szétaprózásához („kapjon mindenki egy kicsit, akkor senki sem fog panaszkodni"), vagy egy-egy kiemelkedő összegű (tipikusan külhoni politikai hátszelű) támogatáshoz vezetnek.

[24] Más kérdés, hogy mélyen hallgat róla, mert attól tart, ha véleményének hangot ad, bizonyosan nem részesül egy ideig az amúgy is szűkös forrásokból.

[25] Kizárólag a kis összegű (1000 euró alatti) pályázatok esetében értek egyet azzal az elvvel, hogy a döntések helyszíne a külhonban legyen, külhoni döntéshozókkal. Azonban ezek a pályázatok tipikusan lokális ügyek kezelésére alkalmasak, míg ez a tanulmány éppen a magyarság számára globális ügyekre kívánja felhívni a figyelmet. Bízom benne, hogy a jövőben a források zöme ez utóbbi jellegű ügyek megoldására hasznosulhat.

[26] Még akkor sem, ha a régió adott esetben Magyarország.